

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

Teema kokkuvõte # 2

MITMEKULTUURILISE EESTI ÜHISKONNA JA LÕIMUMISE KONTSEPTUAALSED ALUSED

juuni 2018

RITA-RÄNNE projekt aitab välja töötada teaduslikult põhjendatud innovaatilisi lähenemisi rände ja lõimumise protsesside juhtimiseks Eestis, eesmärgiga aidata kaasa majanduse arengule ja ühiskonna sidususe suurenemisele

PEAMISED SÕNUMID

Eesti lõimumispoliitika peaks lähtuma järgmistest eesmärkidest:

- ❖ Riik peab edendama eesti keele ja kultuuri tundmist kõigi Eesti elanike hulgas, samas austades inimeste põhiseaduslikku õigust säilitada oma kultuuriline ehk rahvuslik kuuluvus.
- ❖ Riik peab pöörama tähelepanu vähemuste tajutud ja tegelike kultuuriliste ja sotsiaal-majanduslike positsioonide ebavõrdsusele (assümmeetriale) ja neid põlistavatele teguritele ning tegelema nende vähendamisega.
- ❖ Riiklik haridussüsteem peab looma tingimused, et noored võiksid koos eestikeelse haridusega omandada lisaks ka eesti identiteedi ja olla eestlaste hulka vastu võetud, kui nad seda soovivad.
- ❖ Igaüks, kes oskab eesti keelt, osaleb eesti kultuuris ja soovib end eestlasena määratleda, peab omama võimalust saada eestlasena tunnustatud.
- ❖ Igaüks, kes väärtustab oma eesti päritolu ja soovib ennast eestlasena määratleda, peab omama võimalust olla eestlasena tunnustatud.

UURIMUSE AUTORID

Marek Tamm, projekti juht, Tallinna ülikool

Rein Raud, Tallinna ülikool

Martin Ehala, Tartu ülikool

Raivo Vetik, Tallinna ülikool

UURIMISKÜSIMUSED

Globaliseerumise ja rändeajastu tingimustes on kõik ühiskonnad paratamatult mitmekultuurilised ning lõimumine osa nende igapäevatööst vaatamata sellele, kuidas need ühiskonnad ennast ise kirjeldavad. Arvestades demograafilisi prognoose ja rändestsenaariume on Eesti ühiskonna kultuurilise mitmekesisuse määr kiirelt kasvav. Senised uuringud näitavad, et mida lähedasemana tajub eestlane oma suhet riigiga, mida väiksem on tema kultuuriteadlikkus ja praktiline kokkupuude teiste kultuuridega, seda negatiivsemalt suhtub ta mitmekultuurilisusse, sh sisserändesse (nt „Eesti elanikkonna hoiakud kolmandatest riikidest sisserändajate suhtes euroopa sotsiaaluuringu andmetes“, 2016). Seega vajame teaduspõhiseid analüüse mitmekultuurilise ühiskonna ja lõimumise võimalustest ning väljakutsetest, et Eesti tulevikku paremini kavandada ja kujundada.

Senised uuringud viitavad samuti sellele, et hästitoimiva kultuurilise mitmekesisuse aluseks on selline ühiskondlik kord, mis toetab eri kultuurilise päritoluga inimeste sotsiaalse suhtluse ja koostöö mitmesuguseid vorme. See läbikäimine peab olema kahepoolne protsess, mille aluseks on jagatud poliitilised (põhiseaduslikud) väärtused. Mitmekultuuriline ühiskond toetab niisiis ühise poliitilise identiteedi kujunemist, tagades samas toe mitmekeelise ja -kultuurilise identiteedi säilitamiseks ja arendamiseks, sh haridussüsteemis.

Siinne lõimumise kontseptuaalsete aluste alase uurimistöö vahekokkuvõtte keskendub kolmele küsimusele:

- ❖ Kuidas kirjeldada mitmekultuurilist Eesti ühiskonda kollektiivse identiteedi terminites?
- ❖ Kuidas kontseptualiseerida lõimimist Eesti kontekstis?
- ❖ Millised peaksid olema Eesti lõimimispoliitika lähte-eesmärgid ja peamised ülesanded?

Kuidas kirjeldada mitmekultuurilist Eesti ühiskonda kollektiivse identiteedi terminites?

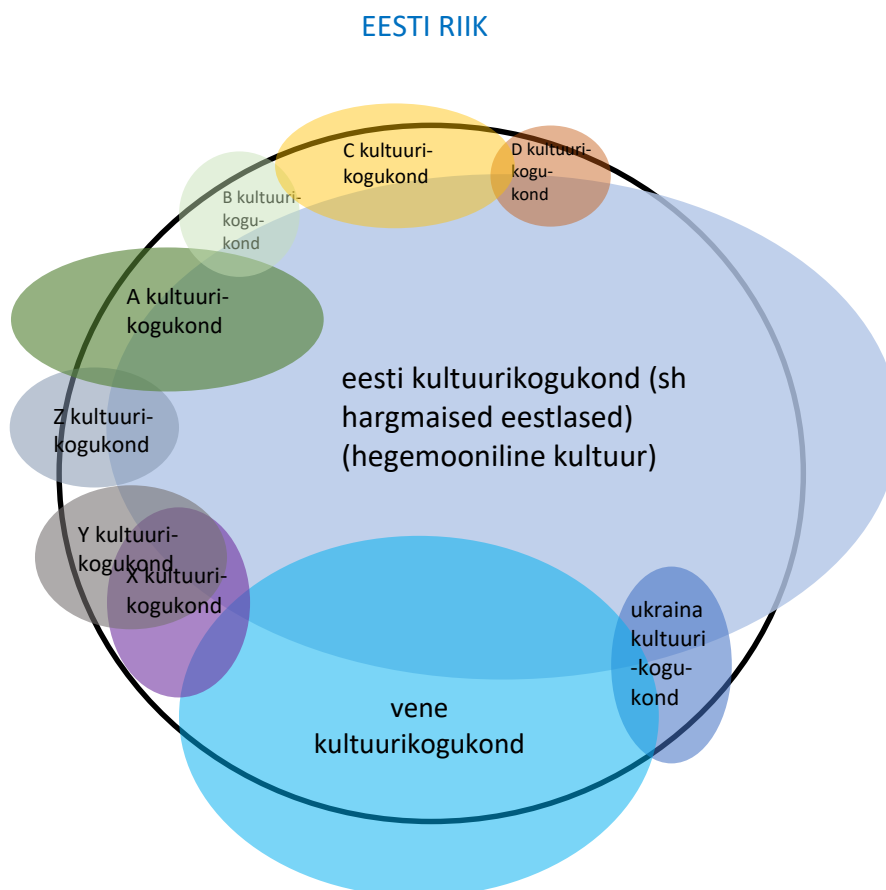
Eesti ühiskonda tuleks kollektiivse identiteedi terminites käsitada kahel eri tasandil, mida võiks nimetada **poliitiliseks** ehk **riigiidentiteediks** ja **kultuuriliseks** ehk **rahvusidentiteediks**. Poliitiline ehk riigiidentiteet märgib riigi püsielanike teadlikku suhet oma riiki, orienteerumist riigi ülesehituses, riigi seaduste, sümbolite ja tavade tundmist ning austamist, põhiseaduslike institutsioonide ja riigikorralduse põhiväärtuste tunnustamist jms. Kuigi Eesti riigiidentiteet on kujunenud Eesti ajaloolis-kultuurilises keskkonnas ja kannab siinseid kultuurilisi väärtusi, ei saa seda taandada kultuurilisele identiteedile.

Kultuuriline identiteet kujuneb välja ühise keele, kultuuriliste hoiakute, traditsioonide, ajalookogemuse (kultuurimälu) jms pinnalt. Kultuurilist identiteeti kannavad ja kujundavad muutuvate piiridega dünaamilised kultuurilised kogukonnad. Kultuurikogukonnad ei ole etteantud, vaid need on isetekkelised, kujunedes ja teisenedes oma kultuurilise identiteedi säilimisest ja arendamisest huvitatud indiviidide ühistegevuse tulemusel. Iga kultuurikogukond jaguneb omakorda subkultuurilisteks kogukondadeks, mille piirid üldreeglina ületavad kultuurikogukonna piire, s.t. subkultuurilised kogukonnad on enamasti kultuurikogukondade ülesed kooslused ja panustavad nende omavahelisse sidustamisse.

Eesti kontekstis saab rääkida ühest suurest, nn hegemoonilisest kultuuriidentiteedist, eesti rahvuslikust identiteedist ja sellega suhestatud eri kultuurilistest vähemusidentiteetidest. Eesti riigi hegemoonilist kultuuriidentiteeti kannab ja kujundab eesti kultuurikogukond, mis koosneb inimestest, kes käsivad ennast kultuuriliselt eestlastena. Eesti kultuurikogukond on vastavalt põhiseadusele riigi erilise kaitse ja tähelepanu all.

Eesti kultuurikogukonna kõrval ja sellesse teatud määral põimituna tegutsevad Eestis vähemuskultuuride kogukonnad – ajalooliselt väljakujunenud, ent pidevas muutumises oma identiteediga kultuurikogukonnad. Eesti riik ei pea toetama aktiivselt uute kultuurikogukondade teket, kuid ei tohiks neid ka tõrjuda. Kultuuriline organiseerumine toimub altpoolt ja kui see on edukas, siis tuleb sellise kogukonnaga riigil arvestada.

Kultuurilised kogukonnad ei kattu Eesti riigi territooriumiga, vaid hõlmavad ka neid inimesi, kelle riigiidentiteet ei ole tingimata seotud Eestiga (nt väliseestlased), ent kes kultuuriliselt tunnevad ennast Eestiga seotuna. Samuti võib mõni kultuuriline vähemuskogukond olla teatud määral kultuuriliselt seotud mõne teise, n-ö ajaloolisel kodumaal asuva kultuurilise kogukonnaga (nt ukrainaeestlased võivad olla seotud ukraina kultuurilise identiteediga Ukrainas).

Joonis 1. Mitmekultuurilise Eesti ühiskonna lihtsustatud mudel.

Lihtsustatud kujul võib seda joonisel esitada järgmiselt (joonis 1). Jäme joon märgib Eesti riigiidentiteedi piiri, mille sees (ja ositi väljaski) tegutsevad eri kultuuriidentiteediga kultuurilised kogukonnad. Tuleb aga rõhutada, et mudel esitatud staatiliselt ja tasapinnaliselt,

ent seda peab ette kujutama dünaamilise ja mitmemõõtmelisena: kultuurikogukondade piirid on muutumises, nagu ka nende omavaheline ühisosa ja suhe piiritaguste kultuurikogukondadega; samuti on kogukondade hulk muutlik; joonisel toodud kogukondade arv ja suurus on vaid illustratiivse tähendusega, et kaardistada olulisemaid võimalusi; samuti võib kattuvusi olla mitte üksnes 2-3 kogukonna vahel, vaid enamate kogukondade vahel.

Kuidas kontseptualiseerida lõimimist Eesti kontekstis?

Lõimumine peaks olema suunatud ühise riigiidentiteedi tugevdamise ja kasvatamise ning kultuuriliste identiteetide säilitamise ja arendamise suunas, suurendades samas riigi elanikkonna kultuurilist ühisosa.

Lõimumine on eeskätt ühiskonna kui terviku ehitamine õppimise teel, s.t lõimumine peab seadma eesmärgiks kõigile elanikele Eesti riigis hästi toime tulemiseks vajalike kultuuriliste pädevuste õpetamise ja võimalikult suure ühisosa ning heade suhete tagamise eri kultuurikogukondade ja nende esindajate vahel.

Lõimumine ei ole assimileerimine, mis tähendab, et lõimumine saab edukalt toimuda ainult kahesuunaliselt, s.t. eesti kultuurikogukond peab õppima tundma vähemuskultuure ja nendega läbi käima, samas kui vähemuskogukondade esindajad peavad õppima orienteeruma eesti kultuuris. Selle parim moodus on ühine õppimine kõige madamalt astmelt alates (nn ühtne Eesti kool), ent sellises keskkonnas ja sellisel moel, kus on tagatud eri kultuuriidentiteetide väärtustamine ja toetamine. Lõimumispoliitika eesmärk on seega tugevdada mitmikidentiteedi tähtsust ja väärtustamist Eestis.

Riigiidentiteedi õpetamine kui lõimumispoliitika oluline aspekt peab olema teadlik tegevus kõikides koolides ja see puudutab eri kultuurilise identiteediga inimesi, ent õpetamine peab arvestama konkreetse sihtgrupiga, nt eesti kultuuriidentiteediga õpilaste puhul on see lahutamatu seotud üldiste kultuuriliste pädevuste õpetamisega.

Lõimumise puhul on oluline teadvustada ja vähendada senist sotsiaalset ebavõrdsust ning võimu- ja staatussuhteid eri etnilis-kultuurilise identiteediga inimeste vahel; eesmärk on vältida kehtiva ebavõrdsuse (asümmeetriliste suhete) vaikimisi aktsepteerimist ja selle taastootmist. Pikas perspektiivis on senise sotsiaalse ja poliitilise ebavõrdsuse vähendamise eelduseks ühtne haridussüsteem, kus etnilis-kultuurilist segregatsiooni vähendatakse teadliku tegevuse käigus (ühisklassid, eri keeltes õpetamine, eri kultuuritraditsioonide väärtustamine, mitmekultuurilise sotsiaalse võrgustiku kujundamine jne).

See tähendab, et identiteeti tuleb mõtestada mitte ainult samasus- ja kuuluvustundena, vaid eelkõige sotsiaalse positsioneerimise vahendina, mille kaudu toimub gruppidevaheliste piiride konstrueerimine. Silmas tuleb pidada, et kultuurikogukondade vahekorrad ja sotsiaalsed suhted on ühiskonnas asümmeetrilised.

Lõimumispoliitika tuleb lahendada rahvuspoliitikast. Kui lõimumispoliitika eesmärgiks on üksikinimeste kohanemine Eesti riigi ja eesti kultuurikeskkonnaga, siis rahvuspoliitika ülesandeks on rahvusrühmade omavaheliste suhete reguleerimine riigis. Lõimumispoliitika

keskmes on inivid, ent vajalik on arvestada tema kultuurilise kuuluvusega, s.t. kollektiivse kultuuriidentiteediga.

Millised peaksid olema Eesti lõimimispoliitika eesmärgid ja peamised ülesanded?

Eesti lõimimispoliitika peaks lähtuma järgmistest eesmärkidest:

- ❖ Riik peab edendama eesti keele ja kultuuri tundmist kõigi Eesti elanike hulgas, samas austades inimeste põhiseaduslikku õigust säilitada oma kultuuriline ehk rahvuslik kuuluvus.
- ❖ Riik peab pöörama tähelepanu vähemuste tajutud ja tegelike kultuuriliste ja sotsiaal-majanduslike positsioonide ebavõrdsusele (assümmeetriale) ja neid põlistavatele teguritele ning tegelema nende vähendamisega.
- ❖ Riiklik haridussüsteem peab looma tingimused, et noored võiksid koos eestikeelse haridusega omandada lisaks ka eesti identiteedi ja olla eestlaste hulka vastu võetud, kui nad seda soovivad.
- ❖ Igaüks, kes oskab eesti keelt, osaleb eesti kultuuris ja soovib end eestlasena määratleda, peab omama võimalust saada eestlasena tunnustatud.
- ❖ Igaüks, kes väärtustab oma eesti päritolu ja soovib ennast eestlasena määratleda, peab omama võimalust olla eestlasena tunnustatud.

Nendest eesmärkidest tulenevad Eesti lõimimispoliitika peamised ülesanded:

- ❖ Lõimimispoliitikas tuleb arvestada, et eesti kultuurilise ehk rahvusidentiteedi omandamine ei eelda oma teiste kultuuriliste identiteetide hülgamist.
- ❖ Avalikus arutelus ja meedias tuleb tuua rohkem esile mitme kultuurilise identiteediga inimesi, niihästi neid, kelle mitmikidentiteet on kujunenud välismaal elades, kui ka neid, kellel see on kujunenud Eestis elades.
- ❖ Haridussüsteemis tuleb igati tunnustada õpilase ja tema vanemate soovi säilitada oma kultuurilist identiteeti, näha selles õpilase väärtuslikku kultuurikogemust, mitte puudust.
- ❖ Toetada õpilaskonnas väärtushinnanguid, milles mitmikidentiteediga õpilasi ei peetaks teisejärgulisteks, vaid hinnataks neid nende rikka kultuurikogemuse tõttu.
- ❖ Lõimimispoliitika peab tuginema aktiivsele, tegevuspõhisele lähenemisele (erineva kultuurilise identiteediga inimeste ühistegevuste soosimisele ja toetamisele erinevates elulis-praktilistes olukordades) ja n-ö alt üles initsiatiivi toetamisele.
- ❖ Lõimimispoliitika oluline tööloik on Eestist eemal elavate eestlaste (virtuaalne) sidumine eesti kultuurikogukonnaga, sh vastava digitaalse taristu loomine.